

НИЗАМИ КӘНЧӘВИ

БИЗАНС
КӨЗӘЛИНИН
ҲЕКАЈӘТИ

КӘНЧЛИК
БАКЫ
1983

Бизанс көзәли Һумај чүмә күнү безәниб-дүзәниб шаһы көзләјирди. Бу күн шаһ хурмајы рәнкли күн-бәзә көлмәли вә Һумај ханымын һекајәтинә гулаг асмалы иди. Бәһрам шаһ хурмајы палтарда сараја дахил олду. Хурма додағлы көзәл, хурма рәнкли пијаләјә шәрабы сүзүб Бәһрам шаһын һүзурунда дајанды. Шаһ шәраб пијаләсини ондан алыб башына чәкди. Сонра үзүнү Бизанс көзәлине тутараг деди:

—Еј көзәл, хурма додағындан гопан бал кими ширин сөзләринлә көнлүмдәки дәрд-губары сил. Мәнә елә бир һекајәт даныш ки, дүнјанын гәмини тамам унудум.

Шаһын бу сөзләриндән Һумајын чөһрәси күл кими ачылды. —Уча дағларын вүғары, далғалы дәнизләрин чошғунлуғу, күллү-чичәкли торпағын зәнкинлији, бәрәкәти өмрүн боју сәнә јар олсун.—дејә шаһын әлиндән өпәрәк өз һекајәтинә башлады.

Дејирләр ки, кечмиш заманда Хејир вә Шәр адлы ики чаван оғлан вармыш. Хејирин һәм иши, һәм дә әмәли өз адына ујғун кәләрмиш. О, нәчиб, мөһрибан, истиганлы, сафүрәкли вә әмәксевәрмиш. Һамы она һөрмәт бәсләјәрмиш. Шәр исә әксинә ики-үзлүлүјү, һијләкәрлији, ачкөзлүјү илә һамынын нифрәтини газаныбмыш. Иш елә кәтирир ки, күнләрин бир күнү онлар елдән-обадаң узаг бир дијара сәфәрә чыхмалы олурлар. Һејбәләрини азугә илә долдуруб јола дүшүрләр. Јол узуну һарда ширин су көрсәләр, орда сүфрә ачыр вә Хејирин јол совгатындан јејирдиләр. Шәрин көтүрдүјү совгат исә галырды. Шәр јолун узағлығыны вә гаршыда су-суз сәһраларын олдуғуну билдијиндән еһтијат үчүн су көтүрмүшдү.

Онлар истидән говрула-говрула тәндир кими гызмар чөлләр боју једди күн, једди кечә јол кетдиләр. Истидән дәмирин мум кими јумшалдығы одлу бијабанда Хејирин тулуғундакы су гуртарды. Шәр арабир хәлвәтчә өз тулуғундакы судан ичир вә бөлчә јолларына давам едирдиләр.

Хежирин дили-додағы тәпимишди. Богазы гурумушду, удгуна билмирди.

Күнорта чагы истинин даһа да шиддәтләндији бир вахта сусузлугдан тагәти кәсилән Хежир үстүндә көтүрдүјү бир чүт шәффаф, су дамласы кими парлаг јагуту Шәрә көстәриб деди:

— Сусузлугдан өлүрәм, гардаш! Јанғымы, атәшими сөндүрмәк үчүн бирчә гуртум су вер. Дүнја варындан бирчә чүт јагута күманым чатыр. Бу Јагутлары ал, әвәзинә бир ичим су вер. Амандыр, мәрдлик елә, дадыма чат.

Залым Шәрдә инсаф һардајды. О, Хежирин јалварышларына вә көстәрдији јагутлара мәһәл дә

гојмајыб сојугганлылыгла чаваб верди:

— Мәни товлаја билмәзсән. Дивдән дә һижләкәрәм. Неч бир кәләјә алданмарам. Сән истәјирсән ки, ики јагутла мәни ширникдириб сујуму алыб ичәсән? Шәһәрә гајыданда өз јагутларыны кери аласан?! Буну көрә билмәзсән! Мәнә дә Шәр дәрләр. Јалварыб-јахарыб зәһләми төкмә! Јахамдан әл чәк! Јагут јох, елә гијмәтли инчи вермәлисән ки, ону бир дә кери ала билмәјәсән.

Додаглары чадар-чадар олмуш Хежир сорушду:

— Дедијин о гијмәтли инчи нәдир?

— О инчи ики көздүр. — дејә Шәр чаваб верди.

Шәрин инсафсызлығындан вә амансызлығындан Хежир һејрәтә кәлди, үрәји сыхылмыш һалда деди:

— Инсафын, мүрвәтин јохдурму, гардаш? Од алыб әвәзинә су вермәк истәјирсән? Бир гуртум суја көзләrimi алмагла дөвләтли олмајачагсан ки?! Дост да достуна гаршы белә амансыз олармы? Јалварырам, нә истәјирсән истә, амма көзләrimә дәјмә. Мәни дүнја ишығына һәсрәт гојма.

Хежир нә гәдәр јалвар-јахар етдисә дә Шәр јола кәлмәди ки, кәлмәди. Гәрибликдә јолдашынын амансызлығына мат галаң Хежир артыг сусузлугдан јаныб, говрулурду. Чан јанғысыны бир килә су илә сөндүрмәк үчүн көзләрини чыхарыб Шәрә вермәкдән башга чарәси галмамышды. О, Шәрә үз тутуб деди:

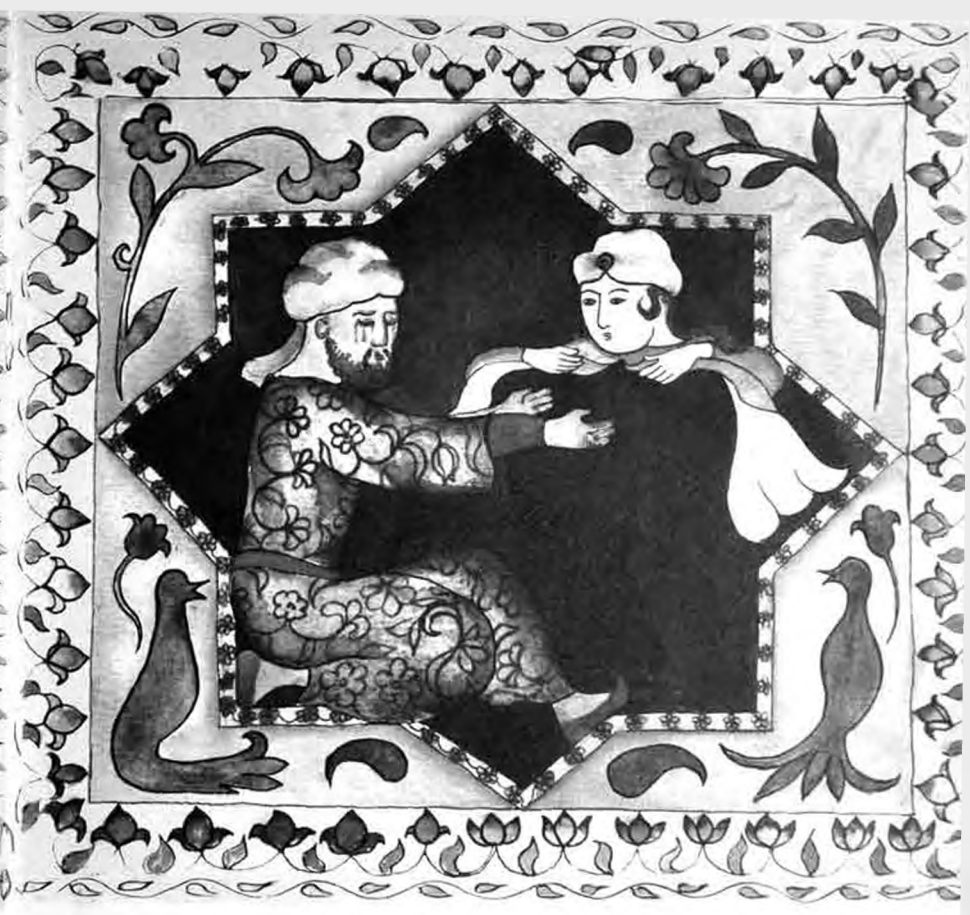
— Әчәлин амансыз әлиндән кәл мәни гуртар! Бычагдан, хәнчәрдән нәјин варса, дајанма тез ол, көзләrimi јериндән чыхарт!

Дашүрәкли Шәр хәнчәрини сыјырыб гүзгун кими Хежирин үстүнә шығыды. Нәркиз көзләрини гызыл гана гәлтан еләди. Шә'лә сачан гоша чырағы сөндүрдү. Санки гызыл тачын ән парлаг инчиләрини дартыб гопартды. Дүнја ишығыны, дүнја нуруну Хежирин әлиндән алыб ону зүлмәтләр гојнуна атды. Сусузлугдан алышыб јанан бичарәјә бирчә килә дә су вермәди. Хежир көзләринин чухурунда ишыг чешмәси әвәзинә ган сели чаглаја-чаглаја кимсәсиз сәһрада тәк-тәһһа галды. Торпаға јыхылыб

чапалајыр, көзүнүн чешмесиндөн фышгыран ган дүзү-дүнјаны басырды. Бирчө тасэллиси бу иди ки, кор олмуш көзлери дүшдүјү бу ачыначаглы халы көрмүрдү.

Көчөри һәјат сүрәң вар-дөвләтли бир күрд сүрү-сүнү өрүшә чыхардыб јайлыма бурахмышды. Күрдүн гара халлы, һөрүклери илан кими балдырларына сарылан, јанаглары дағ лаләсини андыран бир гызы варды. Бу гыз чийиндә кузә јол гырағындакы

чешмәдән су кәтирмәјә кедәндә дәһшәтли бир инилти, аһ-налә ешидиб, ејмәнди. Үркәк бахышлары илә әтрафы сүзәрәк көрдү ки, бир адам овчунун гәфил күлләсиндән јараланыб, чырпынан ов кими ал ган ичиндә чапалајыр. Чаныјананлыгла она јахынлашды. Су апармаға кәлмиш күрд гызынын үрәји ағрыды, кимсәсиз бијабанда өлүмлә әлбәјаха олан Хејирин мүсибәти онун вүчудуну титрәтди. Әлүстү чанфәшанлыгла сорушду:

—Вај халына, јазыг. Сојлә нијә ган ичиндәсән?

Һансы залым сәнә бу зүлмү гыҗыбдыр? Һансы алчаг башына бу мүсибәти ачыб, арадан чыхыб гачыбдыр?

Хејир җарасы көјнәјә-көјнәјә титрәк әлләрини күрд көзәлине сары узадараг деди:

— Еј мәләк, башыма кәлән бәланын сөһбәти узундур. Сусузлугдан бағрым башы кабаб олубдур. Амандыр, бу чаван пөһрәнин наләсини ешит, жангымы сөндүр. Говрулан чијәримә сән аллаһ бирчә килә су чилә! Сујун варса мәни өлүмдән хилас ет. Јохса, гој раһатча өлүм, чых кет.

Күрд гызы бал додағынын ширинлијини дә елә бил ки, кузәсиндәки суја гатмышды. О, кузәсини Хејирә сары узатды. Додагларына дәјән дирилик сујундан Хејирин көзләринә ишыг кәлди.

Меһрибан гыз шәфалы әлләри илә ган ичиндә көһәр кими ишыл-ишыл алышыб јанан көзләри көтүрүб јеринә гојду, сарыҗыб бағлады. Хошбәхтликдән көзләрин бәбәкләри саламат галмышды. Әр гејрәтли күрд гызы Хејирин голуна кириб бинәләринә көтирди. Гаравашлара тапшырды ки, она гуллуғ көстәрсинләр, раһатландырыб овутсунлар. Сонра башыловлу гачыб бу әһвалатдан анасыны хәбәрдар етди. Ағбирчәк анасы үрәјини дешән ағрылара дөзә билмәјиб деди:

— Быј, башыма хејир! О, анасы өлмүшү нијә евимизә көтирмәдин, бала? Бәлкә дәрдинә бир чарә гылајдыг, гызым!

Гыз анасыны алачыға апарды.

Бу гәриб оғланын ачы талеји анасыны сарсытды. Хејирә јемәк көтирдиләр, нәвазиш көстәрдиләр.

Ахшамүстү күрд гызынын атасы кәлиб чыхды. Көрдү ки, евиндә танымадығы, көзләри сарыглы бир адам вар. Тәәчүбләнди. Гызы әһвалаты олдуғу кими данышды.

Күрд, гызына тапшырыг верди ки, сәндәл ағачынын җарпагларындан көтириб әзсин вә онун сујундан һазырланмыш мәлһәми хәстәниң көзләринә төксүн. Гыз атасынын тапшырығыны јеринә јетир-

ди. Хејирин көзләринә ишыг кәлди.

Хејирин нурлу көзләри күрд гызынын үрәјинә од салды. О көзләрин мәһәббәти дә Хејирин варлығыны әлиндән алды.

Һәр сәһәр гызын атасы илә сүрүнү өрүшә апаран Хејир дөвәләри отарыр, күнләрин өмрүнү беләчә килә-килә әридриди.

Күрд көрдү ки, Хејир һәр ишә чан јандырыр. Гочагдыр. Бөјүјүн, кичијин јерини биләндир. Евини, мал-ғарасыны, вар-дөвләтини онун ихтијарына верди.

Күрд гызынын мәһәббәти Хејирин ихтијарыны әлиндән алмышды. Дүшүнүрдү ки, касыбын бири јәм о, исә дөвләтли гызыдыр. Бизим севдамыз бәл-

кә дә баш тутмаз. Јахшысы будур ки, бу аилә илә
һалаллашым, чыхым кедим вәтәнимә, елимә, оба-
ма.

Бир ахшам Хејир чөлдән евә гајыданда бөјүк
еһтирамла вә миннәтдарлыгла үзүнү күрдә тутуб
деди:

— Бир гәриб инсана һәјат вердиниз. Өмрүм боју
бу аиләјә борчлујам. Һәјатымы јолукузда гурбан
версәм дә борчунуздан чыха билмәрәм. Једијим
чәрәји һалал еләјин. Ичазә верин, үз гојум вәтәни-
мә, елимә, обама...

Хејирин бу сөзләри күрдүн евинә-ешијинә елә
бил ки, су чиләди. Чағлар сәсли бу евин үстүнә
ағыр сүкут ганадларыны кәрди. Күрд гызынын
үрәји ган ағлады.

Күрд һисс етмишди ки, көзүнүн ағы-гарасы олан
бирчә гызы Хејири севир, Хејир дә гызыны, Севән
көнлү гыра билмәзди. Чох көгүр-гој еләди. Јүз
өлчдү, бир бичди. Ата нәвазиши илә Хејирә деди:

— Огул, тутаг ки, чыхыб кетдин вәтәнинә. Орада
һәрә сәнә бир тәһнә вурачаг. Һәр тәһнәли сөз бир
тикан кими гәлбини дешәчәк. Мәним бу гәдәр вар-
дөвләтим кимә галачагдыр. Көзүмүн ағы-гарасы,
аман-заман бирчә чијәрпарам вар. Гызымың ајдан
ары, судан дуру олдугуну өзүн билирсән. Сәни кө-
зүмүзүн үстүндә сахлајарыг. Јахшысы будур ки,
кәл сәни өзүмә күрәкән еләјим. Гојун сүрүләрим,
ат илхыларым, дәвәләрим дә гој сәнин олсун. Кар-
ванымы сүрүб дүнјадан көчәнә гәдәр, әчәл шәрбәти-
ни ичәнә гәдәр, гоча гарымла сајәниздә өмүр-күн
сүрәрик.

Күрдүн бу сөзләри Хејирин үрәјиндән иди. О,
күрдүн күрәкәни олмаға чохдан һазырды. Лакин,
ағлына кәтирә билмирди ки, вар-дөвләтли күрд гы-
зы илә онун аилә гурмасы баш тута биләр.

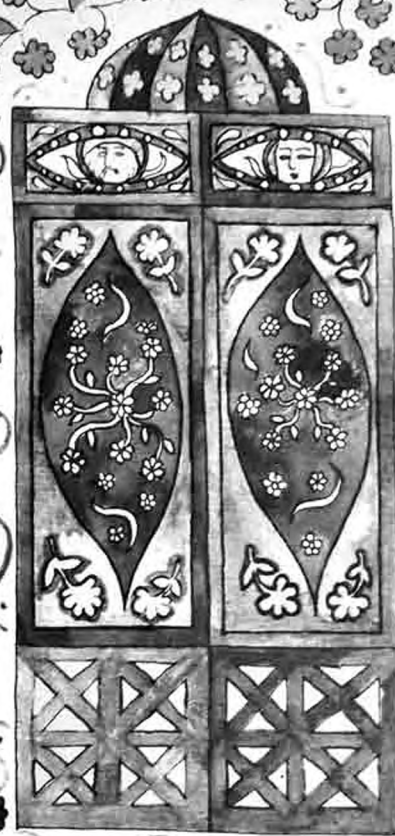
Һазырлыг көрүлдү. Тој-бүсәт гурулду. Ел адәти
илә гырх күн, гырх кечә тој олду. Хејир көзләри-
нә ишыг бәхш едән күрд гызы илә евләнди. Онлар
хошбәхт һәјат сүрмәјә башладылар. Көзләринә

шәфа вермиш «һәјәт ағачы»нын, сәндәлин ал-
тында күрд көзәли илә әбәди сәәдәтә говушан Хе-
јир, көзләри тутулан инсанлара шәфа бәхш едән
бир лоғман шөһрәти газанды. Өзү дә, күрд гызы да
һәмишә сәндәл ағачының јарпағы рәнкіндә хур-
маы палтар кејиндиләр.

Бизанс көзәлинин ширин һекајәти сона чатанда
Бәһрам шаһа мә'лум олду ки, сәндәл ағачының әт-
ри инсана руһ верир, кор көзә ишыг кәтирир. Од-
лу чијәрин јанғысыны сәндүрүр.

Рәссамы С. Вейсов

Фарс дилиндән тәрчүмә өдәни вә ушаглар үчүн ишләжәни
Аббасли Саровлу

ВИНИК ЈАШЛИ УШАГЛАР УЧУН

Аз 1
К 48

Ниязи Ганджев

СКАЗКА БИЗАНСКОЙ КРАСАВИЦЫ

(На азербайджанском языке)

Редактору **Э. Павсевичи**. Бөдүн редактору **Н. Рәшинов**. Техника редактору **Н. Сүлейманов**. Корректору **Т. Рүстемова**.
ИБ № 1009

Ягылмагъ верилиши 6.09.82. Чана нызаламмыш 17.02.83

Кагиз форматы 60×90/16

Офсет хагызы № 1. Офсет үсүлу илв. Гар Школицја. Шарты ч/и 2,0

Рәнки шарты ч/и 12,0. Учет нәшр. в 2,0

Тиражы 50 000. Сифарши № 7323.

Гишоти 15 гал

Азербайжан ССР Девләт Нәшријјат, Полиграфія нә Ниятб Тлчароти Ишләри Комитәси

«Кәчлик» нәшријјати, Бакы, Күсү Нәчмән күчәси, 4

«Коммунист» нәшријјатынын мотбәси, Бакы, Б. Аванјан күчәси, 529.

70802

И М653(12)—82 — 10—82 4803010200 Аз 1

© Кәчлик 1983